

Razstava Jana Oeltjena in Elze Oeltjen-Kasimir

V januarju letos sta se prvič predstavila naši javnosti dva nemška umetnika, ki živita in delujeta že delj časa v Sloveniji, Oldenburžan Jan Oeltjen in njegova žena Elza Oeltjen-Kasimir, ki je po rodu Ptujčanka. Jan Oeltjen je razstavil vrsto oljnih slik, večinoma z motivi iz Haloz in več portretov, vrsto akvarelov, ki so pravtako večinoma motivi iz Haloz, Ptuja in okolice in vrsto grafičnih listov, ki so povečini zasnovani v vsebinsko povezanih vrstah. Gospa Elza Oe.-K. pa je razstavila več portretov v žgani glini, živalske sovice in vrsto akvarelov iz Dalmacije.

Ta razstava je bila v več ozirih zelo poučna že zato, ker imamo v Ljubljani le redko priliko videti umetnine drugih narodov, posebno pa umetnostno od nas tako različno razporejenih severnjakov. Jan Oeltjen, ki je doma iz Jaderburga (roj. 1880) na Oldenburškem, pa je po svoji zunanjsčini, po temperamentu in po umetnostnem razpoloženju tipičen severnjak. Sveta, ki ga obdaja, ne sprejema naivno in ga še manj naivno upodablja v svoji umetnosti. Svet mu je samo gradivo, ki mu daje pobude za reševanje ugank, katere mu življenje pri vsakem koraku stavi na pot; svet mu je samo gradivo, s katerim gradi v svoji umetnosti drug svet, ki je prikladnejši za izpoved o tem, kar je spoznal in domislil do take jasnosti, da sili v viden likovni izraz. Dvakrat zanimivo pa je za nas, če je tako razpoložen umetnik, ki nam je tuj po rasi, po duševnem tipu, po vzgoji in po idealu umetnosti, doživel in umetnostno izrazil tudi naš svet. Jan Oe., ki je dozorel v umetnika na severu v krogu nemških, ali mogoče bolje nordijskih ekspresionistov, ki se je navduševal za umetnost E. Muncha in simpatiziral z umetnostnim idealom berlinske skupine »Die Brücke — Most«, živi že delj časa med nami, v Ptuj in v vinorodnih Halozah in te kraje ves čas z vnemo upodablja v svojih delih.

Severnjak in ekspresionist sta že sama zadosten povod, da se nekoliko pomudimo pri Oeltejevi umetnosti. Temu pa se je pridruževal še moment, da Oeltejevo delo tako nazorno pojasnjuje, kaj je ekspresionizem, da kar sili k razpravam o bistvu umetnostnega, posebno ekspresionističnega ustvarjanja. Ker pa ima vsako umetnostno ustvarjanje vselej in bistveno tudi ekspresivni značaj, in je pot, po kateri zori ekspresionistična umetnina, samo na izrazit način poudarjena pot, po kateri nastaja umetnina sploh, je mogla prav ta razstava občinstvu ilustrirati marsikatero bistveno sestavino poglavja o umetnosti in ga za dober korak približati razumevanju umetnosti sploh.

Za človeka ima svet, v katerem živi, dva izraza, objektivnega, ki obstoja izven nas in daje okvir našemu življenju in drugega osebnega, subjektivnega, ki nastaja in se izpopolnjuje tekom našega življenja po neštetih drobnih vtisih in živi v nas kot naša samo nam lastna podoba objektivnega sveta.

Umetnost je bistven del našega tipanja v obdajajoči nas objektivni svet, da bi ga spoznali, in torej kos našega živega življenja. Kar se po človeku izraža in uresničuje, živi iz obeh izrazov sveta, iz objektivnega, ki

stoji kot nekaj vsaj navidez trajnega izven nas in iz onega notranje našega, ki z nami neprestano raste, se izpopolnjuje in zaokrožuje. Ker naš predstavi svet iz obeh enako črpa, je tudi umetnost lahko oboje: posnetek resničnega sveta, pa tudi njegova osebno izražena podoba. Kadar umetnik upodablja vidni in otipljivi svet, kakor je v svoji stalnosti, je njegova umetnina posnetek sveta, če pa upodablja svet, kakor je v nas, ustvarja podobo sveta, ki je resničnemu predmetu vzporedna, ne potrebuje pa biti točna. Tu je izhodišče impresionizma in ekspresionizma, ki se opirata na označena dva pola v doživljanju sveta, na neposredni vtis ob srečanju naših čutov z njim, in pa izraz tiste podobe, ki jo je svet dobil, ko je prešel v našo podzavest in se v našo zavest vrnil kot simbol, označba, bistvena podoba kakega doživetja.

Svet sprejemamo, kolikor prihaja v poštev upodablajoča umetnost, po dveh potih, s tipom in gledanjem. Temu ustrezata dva načina upodabljanja, risarsko plastični, otipljive lastnosti teles posnemajoči način, in optični, na lise barv in svetlobnih tonov se opirajoči, v ožjem smislu slikarski način.

V upodablajoči umetnosti se oba načina pogosto mešata in družita. Kakor imamo v kiparstvu slikoviti (impresionistični) način poleg strogo plastičnega, imamo tudi v slikarstvu plastični slog poleg strogo slikarskega. Če pa eno in drugo strogo pojmuje, moramo kiparstvu, plastiki dodeliti kot podlago tip, slikarstvu pa gledanje, oko. Če se strogo omejimo na njegov značaj, sprejema oko dražljaje svetlih in temnih ali barvastih lis in šele v drugi vrsti, po skušnji tudi »otiplje« plastične lastnosti pojavov.

Posebno v novejši dobi se v teoriji in praksi pogosto poudarja načelo čistega slikarstva, ki pozna samo tonsko barvno lis in izključuje vsako drugorodno primes. Klasičen je bil v tem oziru impresionizem, ne zaostaja pa za njim tudi velik del takozvanega ekspresionizma, in tudi Oelten spada v vrsto tistih slikarjev, ki so po svoji formi zagrizeni »slikarji«. Slikarstvo kot problem upodabljanja sveta in ekspresija kot izraz upodobljenega sta osnovni podlagi Oeltjenove umetnosti.

Zelo značilno se deli Oeltjenovo delo na tri skupine, na akvarele, slike v olju in grafiko. Kmalu se prepričamo, da so to tudi tri vsebinsko različne sestavine celote njegovega ustvarjanja. Edino akvareli nastajajo pred naravo samo. Zanj kot slikarja v ožjem pomenu so najbolj značilni ker se že tu, kjer bi pričakovali verno podobo objektivnega sveta, kaže njegovo nagnjenje k ekspresionistični zgradbi slik. On namreč naravni motiv, celo tam, kjer se zdi najbolj naravno zajet, že pri tem prvem prenosu v umetno podobo značilno preuredi. Kako malenkost, ki ga moti, izpusti, kako potezo, ki je za značaj motiva značilna, pa izpopolni, zaokroži in tako že pred naravo tudi sam gradi njeno podobo. Značaj haloške pokrajine, ki je neizčrpen v svojih variacijah kakor razburkana morska površina, v njegovem bistvu dobro občuti in ga skuša v svojem delu poglobiti. Opažamo pa, da ne izbira samo objektivno značilnega, ampak predvsem tako, ki ima kako vrednost zanj kot vizionarni, nevsakdanji, v barvi ali črti zagonetni, posebno

po emocionalnih momentih za podzavestno snovanje umetnika kakorkoli pomembni pojav. Tako Oeltjen že naravni svet doživlja v nenaravni, vizionarno idealizirani obliki. Čeprav Oeltjen kot zagrizen »slikar« popolnoma odklanja plastične momente v gledanem svetu, ima zanj poleg tonske in barvne lise, ki mu je osnova pri zgradbi slike, vendar tudi črta močen pomen. Vendar ne kot risarska črta, ampak kot ekspresivna črta, črta, ki izraža značaj pojava. V tej potezi se njegovo »slikarstvo« približuje grafiki in se ne čudimo, če tako svoje akvarele kakor oljne slike včasih skoraj neizpremenjene prenaša v lesorez, kateremu so po svojih linearnih in tonskih vrednotah najbližje.

Akvarel je Oeltjenu samo nekaka pomožna stopnja za ustvarjanje del popolnejšega reda, slik v olju in grafiki. Teh nikdar ne ustvarja pred naravo neposredno, ampak doma v delavnici po akvarelih, po skicah narejenih po spominu in po podobah, ki so v njem polagoma zorele do oblike, ki jo smatra za najboljši izraz tistega, kar je ob naravnem motivu v globlji resničnosti doživel. V tem oziru je za Oeltjenovo ustvarjanje značilno in programatično eno njegovih glavnih del, Večer ob Weseri. V krajini ob Weseri, ki mu je po svojem značaju posebno prijala, je stala mala krčma, kamor je rad zahajal ob večerih. Nek večer je naredila v obrežni krčmi nanj poseben vtis neka razigrana družba. Ta posebni vtis ni bil toliko vtis resničnega dogajanja, ampak eden tistih vtisov, ki jih toliko sprejmemo, ki nekoliko vzbude našo pozornost, a se prave, točne vsebine tega, kar smo doživeli, niti ne zavemo. K temu večeru se je v duši večkrat povračal, dokler se ni razrastel v njem v nekaj, česar v naravnem dogodku sploh ni bilo, v neizrekljivo, stvarno skoraj neulovljivo podobo lepote večernega razpoloženja ob Weseri. Naslikal je sliko, ki razen splošnega značaja pokrajine nima nič skupnega z resničnim dogodkom. Na levi je breg z gostilniško mizo, v sredi je reka z ladjo v neki razdalji in čez pokrajino daljen pogled. Pri mizi na levi sedita s hrbti k vodi obrnjena dva stara moža in sanjarita predse, na drugi strani pa sta popolnoma naga, zavzeta k vodi v daljavo zazrta fant in dekle. Fant sedi, dekle pa je vstalo prevzeto čudne odločnosti. Da tu ne gre za realno, ampak ekspresivno simbolično podobo doživetja in da sta fant in dekle samo vizionarni izraz prekipevajoče zavzetosti, ki jo je doživljal tisti večer umetnik, je jasno. Neizrekljivo vsebino resničnega dogodka je izrazil v njemu vzporednem v podzavesti oblikovanem naslikanem dogodku.

Taka je tudi vsebina njegovih haloških pokrajin: Vsak dogodek in motiv je preoblikovan v podobo, ki ni slučajna in ki more stalno izražati umetnikovo doživetje, ker bistvene momente dogajanja stopnjuje do najvišje izrazitosti, pogosto do prapodobe kakega giba ali dejanja samega. Tako postaja Oeltjen iz upodabljalca sveta poet, ki realni svet ustvarja na novo, prepričevalen pesnik stvarnosti.

Že te podobe so pogosto močno čuvstvene, sanjave, melanholične, še bolj pa velja to za grafiko, kjer je Oeltjen v prvi vrsti pesnik. Poleg posameznih listov je Oeltjen ustvaril več vsebinsko v vrste zvezanih listov, tako Božjo pot (osem radirank), Poletje (dvanajst litografij), Ledolom v Livlandiji (osem lesorezov), Trgatev v Halozah (osem lesorezov), Srečanje in drugo.

Trgatev v Halozah je vzporedna njegovim slikam iz Haloz. Najbolj pa se Oeltjen-pesnik osebno izraža v Srečanju, ki je liričen izliv njegove duše.

Oeltjen je tudi portretist. Značilen je bil v tem oziru njegov lastni portret, ki ga je dobro karakteriziral v zanosu s plavimi severnjaškimi očmi.

Pesem, ki jo poje v svojih slikah Oeltjen o naši zemlji, ima močno tuj napev, je pa resnična in pristna.

Gospa Elza Oeltjen-Kasimir je kiparica, ki se posebno odlikuje v žgani glini. Ustvarila je več dobro karakteriziranih, vsebinsko poglobljenih portretov in mnogo dekorativne plastike. Svoja glavna dela je izvršila v Oldenburgu, kjer krasi portal kolodvora devetdeset reliefov s prav posrečeno oblikovanimi motivi iz železniškega in kolodvorskega življenja. Frst

GLASBA

Koncert Akademskega pevskega zbora

1. aprila je nastopila v unionski dvorani skupina idealnih, izredno po-
žrtvovalnih mladih pevcev-akademikov, ki se je oblikovala v reprezentativen
vokalni korpus APZ. V posebni misiji je APZ nastopil že drugič pred našo
javnostjo s skoro senzacionalnim uspehom.

V tej razrvani dobi je eksistenca APZ za našo glasbeno kulturo velikega
pomena. Predvsem je kvaliteta samega zbora namah podrla zastarel način
zborovskega študiranja, na drugi strani je pokazal APZ povsem novo orien-
tacijo glede obdelave naše narodne pesmi, ki sloni na upoštevanju takih
smernic, ki so jih mnogi naši prejšnji glasbeniki prezrli ali pa jih niso bili
sposobni realizirati.

Pevski zbor APZ je izklesano zvočno telo, katerega zvočni teren je,
bodisi v diskantu ali basu, individualno šolan, kar je pri nas menda edinstven
primer. Dirigent je strateško uravnovesil skladnost dinamične ekspanziv-
nosti »tuttija«, ki pomeni za zborovsko tehniko podajanja težak problem.
»Tutti« zahteva vse, od dirigenta ravno tako kot od zbora. Vzrok za to tiči
v akustičnih, do danes še ne docela pojasnjenih vprašanjih. (Na primer: v
obliki akustičnega objekta visi zvočna odpornost, elastičnost itd.) Prav posebej
moram omeniti smisel za agogične variacije, ki so bile odlično izvedene
posebno v Ukmarjevi »Čukovi ženitvi«, ki je potencirano polifonska skladba.
Zanimiv, občudovanja vreden je bil, mogoče mišljen, mogoče tudi sam od
sebe nastali generalni ritardando, ki ga je podpirala pretehtana finesa Ma-
roltove eksaktnosti (Flosarji). Semtertja bi si kdo želel več zaokroženosti
podajanja ali, bolj rečeno, bolj vidne razlike dinamike, vendar bi potem
težje zasledili zelo jasno vez z instrumentalno glasbo. Smisel dirigentske
agresije je prav briljiral. (Čukova ženitev, Kralj Matjaž). Poedine zvočne
skupine (divisi) so dokazale velik smisel za polifonsko podajanje, registri
diskanta (tenor) so bili mehki, zvočni; nastavki točni in intonacijsko čisti,
le proti koncu nekoliko krhki, kar je vzrok v težkih partijah, ki so postajale
vse težje zaradi akustičnih situacij. Prepričan sem, da takih žrtev in studija
ne prenese noben pevski zbor pri nas.